

IK HIELD
VAN GAZA

IK HIELD VAN GAZA

DAGBOEK VAN EEN VERLOREN LIEFDE

Ton van der Kroon

Auteur: Ton van der Kroon

Redactie: Anne Wislez

Uitgeverij: Tree of Life Publications

1^e uitgave: Gaza Dagboek, 2015

2^e bewerkte uitgave: Ik hield van Gaza, 2024

Coverontwerp en -foto: Ton van der Kroon

Foto Ton: Berten.be

ISBN: 9789402123982

© Tree of Life Publications

Voor Haneen, Eran, Salam, Noa, Doa, Dvora,
Jamal, Ali, Talya, Mohammed, Rafat, Rami, Miriam,
Shlomit, Jan en Jackie en zovele anderen

INHOUD

7 Voorwoord

DEEL 1

12 Layla
24 No man's land
34 Dambreuk
49 Leven en dood

DEEL 2

78 Koning David
85 De Minotaurus
90 De blinde vlek
95 Pesach

DEEL 3

100 Vergelding
105 Het moeilijke midden
112 Holy Land
121 Salam
133 One day

DEEL 4

136 De olijfboom

177 Over de auteur
178 Andere boeken van Ton van der Kroon

VOORWOORD

In 2003 werd ik uitgenodigd om voor Theatre Day Productions, een Palestijnse theaterschool, trauma-hulpverlening te geven. TDP is opgericht door de Nederlander Jan Willems en zijn Amerikaanse vrouw Jackie Lubeck. Jonge Palestijnen worden opgeleid tot acteur, dramadocent of filmmaker en ze maken honderden voorstellingen per jaar voor alle kinderen in de Gazastrook.

In 2003 begon mijn werk in Hebron met vier acteurs. In 2004 ging ik voor het eerst de Gazastrook in en begeleidde een groep van elf acteurs, het derde jaar een groep van tachtig acteurs, dramadocenten en kinderbegeleiders, het vierde en vijfde jaar een groep van vijftien mannen en acht vrouwen, en het zesde jaar opnieuw de groep van tachtig acteurs, dramadocenten, inclusief de gehele staf van de school. In dit zesde jaar had ik drie co-trainers bij me en ons bezoek vond plaats drie maanden na de bombardementen onder de naam *Operatie Cast Lead* begin 2009. In 2014 keerde ik terug naar de Gazastrook na de bombardementen in juli en augustus die eenenvijftig dagen duurden. Mijn laatste workshop gaf ik in 2018 aan dertig Palestijnse journalisten.

Ieder jaar schreef ik een artikel over mijn ervaringen in de Gazastrook met deze moedige, creatieve, warmhartige jonge acteurs, die voorstellingen maakten voor de duizenden kinderen in de Gazastrook. Bijna geen enkel artikel werd geplaatst in de reguliere media in Nederland. Ook al stonden de media bol van de berichten over Gaza, ik kreeg het gevoel dat niemand het wilde zien. Echt zien. Het beeld dat ik schetste van de mensen in de Gazastrook was wellicht te persoonlijk, te intiem, te menselijk. De kranten wilden verhalen van slachtoffers, daders, terroristen, Hamasstrijders, niet van gewone mensen.

Langzaamaan begon ik te begrijpen hoe de media meededen om het eenzijdige beeld van de oorlog, een ander volk met een andere religie, in stand te houden. Op een ochtend kwam een journalist van de BBC aan mijn ontbijttafel staan in mijn hotel in Gazastad en vroeg of ik nog slachtoffers kende die hij kon filmen. Hij had nog een minuut over voor zijn documentaire en zocht nog naar enkele beelden van incidenten, Hamasstrijders of moeders van terroristen. Ik besepte opeens hoe een oorlog wordt gecreëerd, mede door ons.

Sinds de aanval van Hamas op Israël op 7 oktober 2023 is Gaza meer dan ooit in het nieuws. Ik besef dat niet veel mensen ooit in Gaza zijn geweest en dus niet weten hoe het leven daar is en hoe de mensen daar zijn. Het deed me besluiten om de verhalen op te schrijven van mijn tijd daar en de mensen een gezicht en een stem te geven. Gewone mensen, net als wij, die in een bizarre en soms afgrijselijke werkelijkheid leven.

Het schrijven van dit boek werd eens te meer van belang omdat ik langzamerhand besepte dat Gaza zoals het was nooit meer terugkeert. Het land – en de mensen – zijn volledig verwoest. Gaza is vernietigd. Af en toe zocht ik op Google maps wanhopig naar het hotel waar ik had gelogeed. Of naar het theater waar ik met zoveel plezier had gewerkt. Het theater was gebombardeerd en van het hotel leek er niets meer over, behalve zand en stof.

Dit boek bestaat voornamelijk uit dagboekfragmenten, verhalen en artikelen die ik schreef naar aanleiding van mijn tijd in Gaza. Deel 1 van dit boek beslaan de jaren 2004 (Hebron, Westbank), 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009 (Gaza). Daarna ben ik vijf jaar niet meer in de Gazastrook geweest. Ik keerde terug in 2014. De dagboekfragmenten van dit laatste jaar plaatste ik direct op Facebook, en vele mensen lazen mee terwijl ik in de Gazastrook aan het werk was.

In deel 2 beschrijf ik de tijd die ik aan Israëlische zijde doorbracht. Na mijn werk in Gaza besepte ik dat het tijd was om ook aan de andere kant traumawerk te doen en daarmee het verhaal van de andere partij te leren kennen. Ik gaf diverse mannenworkshops, lezingen en bijeenkomsten en leerde de joodse samenleving van binnenuit kennen. Daarnaast raakte ik innig bevriend met vele Israëliërs. Ze nodigden me uit bij hen thuis, bij hun ouders, hun vrienden, in hun synagogen en hun rituelen. De uitkomst van mijn werk aan beide zijden van de muur was dat ik beide volken, beide culturen en beide religies in mijn hart sloot.

In Deel 3 beschrijf ik de gebeurtenissen na 7 oktober 2023, waarin de aanslag van Hamas plaatsvond. In januari 2024 startte ik samen met vrienden in Nederland een sponsoractie om Salam, een vriendin uit Gaza die dokter is, te helpen. Ze wilde een medische kliniek opzetten en vroeg mij daarbij om financiële hulp. In enkele maanden haalden we 40.000 euro op. Tevens steunden we Ali, een van de acteurs van TDP, die een gaarkeuken had opgezet, en diverse individuen die met schulden kampten door de oorlog.

In Nederland leek er opeens wel aandacht voor het verhaal dat ik te vertellen had. Diverse van mijn artikelen werden gepubliceerd in *Het Parool* en het *NRC*. Daarnaast vonden veel artikelen weerklank op Facebook.

Het boek sluit af met een kort verhaal, *De Olijfboom*, dat geïnspireerd is op de vele anekdotes en verhalen die ik in Gaza gehoord heb, maar dit keer beschreven vanuit het perspectief van een Palestijnse jonge man, Youssef.

Wat mij tijdens de maanden van destructie en horror na 7 oktober op de been hield, waren de persoonlijke contacten met de mensen ter plekke: zowel bevriende mensen uit Gaza

als moedige Israëliërs die zich uitspraken tegen het regime van premier Netanyahu.

Dit boek draag ik op aan alle helden die ik in de Gazastrook heb leren kennen, die blijven geloven dat spel en verhalen een betere vorm van communicatie zijn dan geweld en geweren, en aan de vele mensen aan Israëlische zijde, die blijven geloven en hopen op vrede en hun nek uitsteken om tot verzoening te komen.

Toen ik ooit aan een Israëliër vroeg wat het woord *Gaza* betekent, vertelde hij me: in het Hebreeuws betekent het woord *Oz* 'kracht'. Zeg je het echter over een vrouw, dan wordt het *Aza*. Aangezien de G een zachte G is en in de uitspraak wegvalt, dan weet je nu de betekenis: Gaza betekent 'vrouwelijke kracht'.

Zou het kunnen dat we – symbolische gesproken – de kracht van het vrouwelijke niet willen zien? Haar achter muren weg barricaderen, regelmatig bombarderen en proberen het zwijgen op te leggen? Is dat de boodschap van Gaza die we niet willen – of kunnen zien?

Gaza heeft – bij het schrijven van dit boek – meer dan 45.000 doden, meer dan 80.000 gewonden, 37 miljoen ton puin en beton. Tachtig procent van de landbouwvelden zijn afgebrand, 31 van de 36 ziekenhuizen zijn verwoest en de meeste huizen en steden liggen volledig in puin.

Gaza zoals ik haar heb gekend, is niet meer. Dit boek is een dagboek van een verloren liefde. Ik hield van Gaza.

Ton van der Kroon
November 2024, Amsterdam

DEEL 1

'Men turn as they pray to the holy place.
To Layla's home I turn my face.'

Ahmed Shawki

LAYLA

Hebron, Westelijke Jordanoever, 2004

‘Ik mis haar. Ze is mijn grote liefde. Maar ze spreekt niet meer met me. Ze raakt me niet aan. Ik snap het niet. Ze waardeert me niet. Hoe moet ik nu verder?’ De Palestijnse man kijkt radeloos naar de grond. ‘Vrouwen, ik weet niet wat ik met ze aan moet...’ Muhammad zwijgt.

‘Ik vertrouw ze niet’, zegt Ihab, een andere Palestijn. ‘Ik ben altijd bang dat ze me manipuleren. Je geeft ze een vinger en ze pakken de hele hand. Ze willen altijd van alles van je, trouwen, kinderen krijgen, dure kleren kopen. Ik kijk wel uit. Ik blaas me nog liever op.’

‘Ja, dat is nog beter,’ beaamt Raed.

‘Fijn, als jullie je nu opblazen, dan ga ik hier gezellig wat door Hebron wandelen en de grafkerk van Abraham bezichtigen’, reageer ik. ‘Wat jij, Amer?’

Amer kijkt me aan. ‘Ga jij maar naar de grafkerk, dan ga ik wel naar Amsterdam om een terrasje te pakken.’

Ik zit met vier Palestijnen in een theaterzaal in Hebron, op de Westelijke Jordanoever. De vier mannen – van 27, 29, 35 en 45 jaar – zijn allemaal acteur bij Theater Day Productions, een theaterschool die Palestijnse acteurs een driejarige drama-opleiding biedt, waarna ze theatervoorstellingen maken voor kinderen. De leiding van het gezelschap, Jan en Jackie, een Nederlandse man en een Amerikaanse vrouw, hebben me uitgenodigd om er een training te geven, omdat de groep vastloopt. Niet op artistiek gebied, maar op persoonlijk vlak. Wat me niet verbaast, als je de recente geschiedenis kent van het Palestijnse volk. Door de sores van de oorlog, de constante dreiging van gevaar en de povere levenssituatie is het voor hen soms onmogelijk om normaal theater te maken.

Ik ben het gewend om met mannen te werken, om in hun ziel te graven, hun pijn te ontmoeten. Maar het is de eerste keer dat ik met Palestijnse mannen mag werken. Of het anders zal zijn dan wat ik ken, vroeg ik me op voorhand af. Maar nu ik ter plekke ben, ontdek ik dat er weinig verschil lijkt te zijn met mannen uit Nederland of België. Ook hier hebben we het over relaties, over seks, over communicatieproblemen. We lachen, we huilen, we dansen, we zingen en we rouwen om de dingen die we verloren zijn, de dingen die onmogelijk zijn, de dingen die pijn doen, de dingen die ons machteloos maken, zowel hen als mij. Drie dagen lang leven we op het scherpst van de snede, op leven en dood. We hebben het over oorlog en muren, over vaders en zonen, over vrouwen en geliefdes. Ons speelveld is de wereld.

‘Ik word hier gek. Straks worden we allemaal nog Majnun’, verzucht een van de mannen.

‘Majnun?’ vraag ik.

‘Majnun is een man die gek is. Majnun en Layla.’

‘Wie is Layla?’

‘Layla is de grote geliefde van Majnun, maar hij mag niet met haar trouwen. De situatie is hopeloos.’

‘En wat gebeurt er met ze?’

‘Er volgt een grote strijd om wie haar mag huwen, die eindigt in een grote slachtpartij. Uiteindelijk wordt ze uitgehuwelijkt aan een ander. Majnun wordt gek van liefde, trekt de woestijn in en kan aan niets anders meer denken dan aan haar. Pas als ze dood is, kan hij zich op haar graf neerleggen en worden de twee geliefden verenigd.’

‘Een soort Arabische Romeo en Julia’, begrijp ik.

‘Precies, ze kunnen elkaar pas krijgen als ze dood zijn.’

Aan het eind van de eerste dag word ik opgehaald door Omar, de chauffeur die me van Hebron terug naar Jeruzalem brengt, waar ik logeer in een appartement. Drie dagen lang pendel ik

op en neer. Omar heeft de radio aan staan met Arabische muziek. Opeens zet hij de radio uit.

‘Controle, een checkpoint.’ Hij zet zijn glanzende zonnebril op. ‘Niets zeggen’, zegt hij.

De Israëliische soldaat houdt ons aan.

‘Hé, ken je me niet meer?’ zegt Omar in het Hebreeuws. De soldaat kijkt hem aan. ‘Uit het leger!’

De soldaat kijkt verbaasd en wenkt dat we door mogen rijden. Omar zet de radio weer aan en zijn bril af. Zo, dat is weer opgelost.

‘En als ze nou ontdekken dat je geen Israëliër bent?’

Omar lacht en laat zijn blinkende tanden zien. ‘Ach... Je moet leven.’

‘Ik wil veel vrouwen,’ gaat hij verder, ‘en veel geld.’

‘Hoezo, heb je te veel hormonen?’ lach ik.

‘Ja. Ik wil veel vrouwen hebben.’

‘Kan dat dan?’ vraag ik.

‘Ja, als je genoeg geld hebt.’

‘Maar kun je niet gewoon met een vrouw naar bed zonder met haar te trouwen?’ opper ik voorzichtig.

Zijn gezicht betreft. ‘Gevaarlijk’, zegt hij. ‘Heel gevaarlijk.’

‘Maar heb je het wel eens gedaan?’

Hij lacht breeduit en zet de radio harder.

‘Hier, luister, mijn lievelingsmuziek.’

De Arabische muziek schalt door de auto en ik versta één Engelse zin in het lied: *‘Majnun, I love you.’*

De volgende ochtend gaat de rit vanuit Oost-Jeruzalem weer richting Hebron. We staan aan het eind van de stad in de file, voor een rood stoplicht.

‘Waarom wachten we?’ vraag ik na tien minuten.

‘Dit is een kruising.’

‘Ja, en?’

‘De andere weg is Israëlich en gaat naar de *settlements*. Hij wordt bewaakt door de soldaten.’

Ik kijk de situatie aan. Het Palestijns stoplicht gaat één minuut op groen, daarna gaat het Israëlich stoplicht tien minuten op groen. We staan nog steeds in de Palestijnse file. Er rijdt bijna niemand naar de *settlements*. Ik heb me voorgenomen niet geïrriteerd te raken, tenslotte ben ik hier maar twaalf dagen. Sommige auto’s en taxi’s in de file draaien om. Ook Omar.

‘Ik weet een andere weg,’ zegt hij, ‘door West-Jeruzalem. West is Israëlich, oost is Palestijns’, legt hij uit en hij toont me tijdens de verdere rit hoe de situatie in elkaar zit. De ene weg is Israëlich, de volgende Palestijns, de ene heuvel is Israëlich, de volgende Palestijns, hier is een Joods dorp, daar een Palestijns dorp. Dit is een verlaten akker van de Palestijnen, maar door een Israëliche weg kunnen ze niet meer naar hun weiland, daar is een Israëlich checkpoint... En zo gaat hij verder, op een gebied dat niet groter is dan de provincie Utrecht. Opeens rijdt hij zachter, draait zijn raam open en begint te toeteren bij een dorpje waar een groepje mannen staat.

Idioot, denk ik, wie gaat hier nou provoceren?

‘Israëlich?’ vraag ik.

‘Nee, Palestijns. Ik heb een Israëlich nummerbord, daarom maak ik contact, anders bekogelen ze mijn auto met stenen.’

‘Oh.’

Dag twee van de workshop. Ik werk met een verhaal dat *De koning en het levenswater* heet. Een koning ligt op sterven en zijn drie zoons gaan voor hem op zoek naar het levenswater, dat door een mooie prinses bewaakt wordt. De vier acteurs kiezen hun rollen in overeenstemming met de situatie in hun eigen leven: Amer wordt de koning die alleen maar kind wil zijn en in luiers over het toneel rent. Helemaal Majnun. Ihab is de prins, hij speelt de derde koningszoon. Raed is de prinses die in een zwarte sari haat en bitterheid vertolkt. De vierde rol

is een klein, maar wijs mannetje dat de prins de weg wijst op een kruispunt. De eerste twee zoons in het verhaal negeren het mannetje op het kruispunt en kiezen respectievelijk de linker- en de rechterweg. Beide routes lopen dood. 'Prins Ihab' moet het anders doen. Maar hoe?

'Je kunt het levenswater pas krijgen als je met haar trouwt', zegt het mannetje tegen Ihab. Ihab denkt na en besluit de prinses te verleiden. Maar de prinses wil niet verleid worden. Ze is boos.

'Je moet me het levenswater geven,' zegt hij, 'anders sterft de koning.' Maar hoe hij ook zijn best doet, de prinses wordt alleen maar haatdragender, dreigender, gevaarlijker. Ihab wordt wanhopig.

'Zie je wel, vrouwen zijn onmogelijk', hoor ik hem razen.

Op het laatst sleept hij de prinses naar de koning, haar half-verkrachtend. 'Geef me dat levenswater, kreng.'

Ze vechten en vallen op de grond. Het mannetje kijkt het schouwspel meewarig aan. Koning Amer lijkt niet veel gezonder te zijn geworden van het levenswater. Hij speelt nog steeds met de poep in zijn luiers.

Na anderhalf uur stopt het spel. Iedereen is doodop.

'Het lukt niet. Waarom werkt dit nou niet?'

'Je hebt dan ook niet geluisterd naar het mannetje', duid ik. 'Je moest haar huwen, niet verkrachten. Daardoor bleef ze lelijk.'

'Maar ik heb haar toch verleid? Dan moet ze toch luisteren...?'

Iedereen ligt op de grond. Ogen dicht.

'Voel het gewicht van je lichaam en ontspan je. Beeld je in dat je in een prachtige open wei ligt, vogeltjes hoort', geef ik met rustige stem mee. 'Opeens word je wakker en zie je een prachtige vrouw naar je toekomen. Ze strekt de hand naar je uit en helpt je omhoog. Wat kun je doen om haar te bevrijden van haar vloek? Hoe kun je haar bevrijden van haar kwaadheid, van haar haat en bitterheid?'

Over sommige wangen biggelen tranen.

Amer is de eerste die spreekt. Hij vertelt hoe hij als jongen voor het theater koos. Het theater was zijn geliefde, zijn Layla. Hij zette zich helemaal in voor de Palestijnse zaak. Totdat hij op een gegeven moment tijdens een voorstelling een mes op zijn keel kreeg, van zijn eigen mensen. Of hij wilde stoppen met spelen. Dit was niet passend. Hij solde met de Palestijnse zaak; te veel humor, te veel spel, te veel plezier. Dit was niet wat Allah wilde. Dit was een serieuze zaak.

Na het incident werd hij ziek; hij kon niet meer eten, niet meer drinken en belandde in het ziekenhuis. Een half jaar lang balanceerde hij op de rand van leven en dood. Hij wilde niet meer leven. Zijn ziel was verkracht.

De jongens zijn stil, terwijl Amer vertelt. Ze kennen hem al zeven jaar als hun medespeler en regisseur, maar dit verhaal kenden ze niet.

‘Maar ik wilde leven,’ gaat Amer verder, ‘en ik besloot opnieuw te gaan spelen. Ik wilde niet dood.’

Diepe snikken komen uit zijn grote, dikke buik.

‘Ik ben door mijn eigen mensen bijna vermoord. Maar ik laat me nooit meer vermoorden. Ik blijf spelen.’

Hij kijkt op en oogt plotseling als een groot leider. Een leider die zijn mannen toespreekt, die hun hart raakt, die hen bezielt voor ze de strijd aangaan. De mannen kijken elkaar aan. De koning leeft! Een voor een vertellen ook de andere mannen hun verhaal. Wat hun leven bezielt. Hoe ze vastdraaien in de ellende van de oorlog, altijd maar weer die oorlog. Hoe ze wanhopig zoeken naar een uitweg die er niet lijkt te zijn, niet in hun huwelijk, niet in de religie, niet in de stad, niet in werk. Het enige is het theater. Het spel.

‘Ik ga mijn vrouw mee uit eten nemen’, horen we Muhammad plots zeggen. ‘Ik heb haar onrecht aangedaan.’

Op zijn beurt vertelt hij hoe hij op een andere vrouw verliefd werd, vlak na haar huwelijk. Zijn eigen vrouw kwam erachter en belde hem op, zich uitgevend voor zijn nieuwe geliefde, en stelde voor een afspraak te maken. Muhammad liep met open